

H O O F D S T U K V

H E T M E T A B L E T I S C H

O N D E R Z O E K :

P R A K T I S C H E B E G I N S E L E N

ARTIKEL 1. - HET UNIEKE VOORVAL.

---

§ 1. Het unieke voorval als praktische sleutel.

Het beginsel van het unieke voorval (1) is een niet te vermijden consequentie van het fundamentele opzet van de metabletica : het releveren van de verandering van mens en dingen. Het beginsel drukt vooreerst uit dat de verandering zich manifesteert als een plots geschiedende gebeurtenis, als een voorval. In dit voorval openbaart zich het nieuwe, het andere, en wordt de breuk in de geschiedenis van mens en dingen werkelijk. De aandacht voor het voorval harmoniceert uiteraard met de visie van de discontinuïteit. Ten tweede ligt in dit beginsel besloten dat het werkelijk nieuwe dat zich in de verandering toont, steeds ook het unieke is, d.w.z. dat wat 'anders' is en (nog) alleen staat. De verandering concretiseert zich aldus in het unieke voorval. Prototype van dergelijk voorval is de daad van de enkeling die het nieuwe ziet en vindt, en op het ogenblik van zijn 'vondst' of 'ontdekking' nog echt uniek is. Deze scherpzinnige enkeling ziet en weet wat anderen (nog) niet zien of weten. Zo vlug dit wel het geval is, is de verandering reeds "grijze historie" (2).

In het releveren van de verandering wil VAN DEN BERG dus doordringen tot het moment waarop het nieuwe ontstaat. Wat in de verandering metabletisch belangrijk is zijn de initiatieven (3). De mensen tekenen echter geen verandering op in hun dagelijks bestaan. Dit bestaan is te weinig opvallend om het voor de geschiedenis te bewaren. "Wat onviel en bewaard bleef waren de extreme feiten" (4). Het zijn de initiatieven in de "Ideeëngeschiede" die als extreme feiten aan de geschiedenis zijn overgeleverd.

---

(1) Zie vooral MM, p. 108-109.

(2) MM, p. 108. Hierover echter meer in onze volgende paragraaf.

(3) GZ, p. 26 en 83.

(4) ML2, p. 122.

In ons vorig hoofdstuk hebben we i.v.m. het beginsel der werkelijkheid gezien op welke theoretische gronden de metableticus via de taal, het zien en de praxis toegang heeft tot de werkelijkheid. Hier wordt duidelijk dat het identificeren van initiatieven in de "Ideeëngeschiede" als unieke voorvallen de praktische sleutel vormt die toegang verleent tot de verandering van mens en dingen :

"Wie wil weten wat plaatsvond vroeger, raadploge de enkele scherpzinnige van toen, wat niet zo moeilijk is want zijn ongeloofwaardig inzicht werd inmiddels beroemd. Men richtte de aandacht op hem, op zijn woorden, zijn boek, zijn handeling." (1)

Het is m.a.w. in zijn uniek voorval dat zich de nieuwe realiteit openbaart.

§ 2. Het unieke en het algemene - de enkeling en velen.

Na de daad van de enkeling kan het nieuwe in principe door velen of door iedereen gezien worden. Echter, zovlug de daden of de opvattingen van de enkeling algemeen zijn geworden, wordt het domein van de metabletica verlaten (2). Dit wil zeggen dat in de metabletica...

"... niet de mening of het inzicht van velen belangrijk moet worden geacht, maar de mening of het inzicht van enkelen of één enkele. Zodra een mening of een inzicht door velen, erger nog door allen, wordt gedeeld, is de betekenis ervan metabletisch klein of nihil. De verandering die men wenst te bestuderen, en die in de mening of het inzicht tot uiting komt, is dan al grijze historie." (3)

De metabletische irrelevantie van de 'algemene mening' of van het 'algemeen inzicht' is opmerkelijk in vergelijking met de wetenschappen die gebruik maken van kwantitatieve methoden. De metabletica laat zich leiden door het eenmalige, en niet

---

(1) MM, p. 109.

(2) Cfr. J. CLAES, *Metabletica of psychologie van het geschieden.* Streven, 1971, 24, p. 520.

(3) MM, p. 108.

door het tellen, te meten, en daardoor ook meer betrouwbare veelvoud. In elke verandering geldt slechts het initiatief als metabletisch relevant. Het constateren en tellen van algemene voervallen en gedragingen is voor de metableticus niet interessant. VAN DEN BERG neemt dan ook afstand van de sociologische methode, die met enquêtes slechts de gevolgen van vroegere initiatieven leert kennen :

"Het opinieonderzoek laat niet zien wat plaatsvindt, maar geeft op zijn best een roezige nagalm van wat eens, minder roezig, plaats heeft gevonden." (1)

Meer algemeen kan men zeggen dat elke statistische methode onverenigbaar is met de fundamentele aard van de metabletica, omdat "statistiek wezenlijk geïnteresseerd is in wat velen of allen zien, voelen, denken " (2). Op het moment dat een statistische aanpak mogelijk wordt, is de verandering die in de mening of daad van de enkeling tot uiting komt reeds "geantiqueerd" (3). De daden van velen vloeien dan reeds als vanzelfsprekend en op continue wijze voort uit wat eens werkelijk uniek en discontinu was. In de statistiek vervaagt discontinuïteit tot continuïteit, het andere tot het eendere :

"De curve van Gauss is de dwingende lijn die laat zien hoe weinig kans de enkele heeft niet te zijn zoals de velen." (4)

Daarom is VAN DEN BERG reeds van meet af aan gericht op dat wat anders is dan het vele. Het nieuwe, het unieke openbaart zich maar als men tracht...

"... de betekenis van de woorden of daden té bespeuren toen zij nog niet geëgaliseerd waren door de gebeurtenissen die volgden, ..." (5)

---

(1) MM, p. 109.

(2) J.CLAES, o.c., p. 520.

(3) MM, p. 108.

(4) J.CLAES, o.c., p. 520.

(5) M, p. 250-251.

Evenzeer echter als de algemene woorden of daden die in het verlengde liggen van het unieke voorval, zijn de algemene woorden of daden die aan het initiatief voorafgaan (en er niet zelden mee contrasteren), maar die vaak ook nog na het initiatief doorleven, metabletisch niet relevant. Laten we om dit te verduidelijken uitgaan van een voorbeeld. Omstreeks 1540 stonden VIVES en MELANCTON nog alleen met hun nieuwe waarnemingsleer, terwijl wellicht velen, zelfs haast iedereen, op dat moment nog vasthielden aan de oude Galenische waarnemingsleer. Deze beide enkelingen toonden temidden van velen hoe 'anders', hoe 'uniek' hun nieuw inzicht was. Omstreeks 1540 kwam hiermee, in beginsel, een einde aan het Galenische inzicht over de waarneming, welk inzicht niettemin omstreeks hetzelfde jaartal nog algemeen aanvaard werd. Dit mag echter niet de ogen sluiten voor het nieuwe dat zich manifesteert. Het is, zo zegt VAN DEN BERG, omdat de mensheid traag is, inert, dat het oude soms nog eeuwenlang kan gehandhaafd blijven, terwijl de kern ervan tot het verre verleden behoort (1). Het gaat in de metabletica niet om wat blijft kleven, maar om de inzet, het beginsel, dat letterlijk het begin is van het nieuwe, en vervat ligt in een principiële overtuiging. Het is daarom geen bezwaar dat deze overtuiging, op het moment dat ze wordt uitgesproken, nog fel bestreden wordt (2). "Het nieuwe is het onmogelijke, in elke tijd" (3), en het kost daarom steeds moeite om iets nieuws te zien wat anderen niet zien (4). Doch dit bewijst juist hoe 'anders' en 'uniek' de overtuiging is. De metableticus poogt dit ene ogenblik te vinden waaren geschiedenis ontstaat, het nieuwe zich manifesteert en de breuk met wat voorafgaat reëel en zichtbaar wordt.

---

(1) GZ, p. 83.

(2) Een mooi voorbeeld hiervan is de overtuiging van HARVEY dat het hart een pomp is en daarmee ook hoorbaar klopt. Voor ons lijkt dit vanzelfsprekend, destijds, in 1628, baarde deze uitspraak toch enig opzien, getuige hiervan de wijze waarop ze door diverse geleerden bekritiseerd en niet minder bespot werd. Cfr. ML2, p. 29-34; Z, p. 47.

(3) ML1, p. 175

(4) Z, p. 44.

Besluitend kunnen we zeggen dat het unieke voorval zijn 'unieke' aard ontleent aan de spanning die het vertoont met het algemene. Op het moment dat het unieke voorval zich manifesteert is het niet zelden zo ongeloofwaardig dat het nog door het algemene wordt geweerd; op het moment dat het daarentegen algemeen aanvaard wordt is het zo vanzelfsprekend geworden dat het zijn oorspronkelijkheid reeds verloren heeft.

Hoewel de metabletische betekenis van het algemene dus nihil moet genoemd worden, kan het toch een zekere functie hebben in het onderzoek, meer bepaald bij het opsporen van de unieke voorvallen. Dit is ook te verwachten als we beseffen dat een voorval maar als uniek verschijnt in de mate het anders is dan het algemene. Wil de metableticus de significante voorvallen onderscheiden van de niet-significante voorvallen, dan dient hij in de eerste plaats na te gaan of het voorval contrasteert met het algemene inzicht dat voorafging. Het voorval moet m.a.w. een breuk realiseren met het verleden. Ten tweede moet de verandering die in het voorval gekristaliseerd ligt, zich ook meer algemeen doorzetten. Het voorval moet een historische betekenis hebben, eventueel beroemd zijn, en alleszins van betekenis worden geacht. Het initiatief moet een concrete gestalte krijgen in het menselijk bestaan. "De grootheid van een gedachte is de concreetheid van haar uitwerking", schrijft VAN DEN BERG (1). Dit laatste impliceert dat het voorval vaker zal voorkomen (2). Hier kan dus - zoals VAN SPAENDONCK voorstelt - specifiek gelet worden op de frequentie (3). In zijn artikel besteedt VAN SPAENDONCK overigens meer uitvoerig aandacht aan de concrete criteria die de metableticus ter beschikking staan bij het opsporen van voorvallen. Voor nadere informatie **hierover** volstaan we dan ook met een verwijzing naar dit artikel (4).

---

(1) M, p. 58.

(2) LIM, p. 204.

(3) J.A.S. VAN SPAENDONCK, Een analyse van de metabletische methode, Gedrag, tijdschrift voor psychologie, 1974, 2, p. 121.

(4) ID., o.c., p. 119-128.

§ 3. De enkeling en de geschiedenis.

Het zien en vinden van het nieuwe is een bijzondere aan-
gelegenheid die slechts enkelen te beurt valt. Voor VAN DEN
BERG is geschiedenis een zaak van groten :

"De loop der dingen ligt in handen van enkele vermetelen.
Geschiedenis is de geschiedenis van groten, van grote be-
slissers - zij zijn tegelijk de grote verantwoordelijken." (1)

Dit mag echter niet als een "romantisch-oligocratische
stelling" (2) begrepen worden. Voor VAN DEN BERG is de mens
zeker niet het soevereine subject van zijn eigen geschiedenis.
Veranderingen en vernieuwingen zijn slechts mogelijk als de
werkelijkheid ertoe uitnodigt. De veranderende werkelijkheid
is als de grondslag nl. de voorwaarde maar niet de causale de-
terminant. Vandaar dat ontdekkingen of uitvindingen slechts in
een bepaalde tijd en in een bepaalde vorm kunnen geschieden,
maar niet moeten geschieden (3). Het nieuwe is steeds het mo-
gelijke, nooit het noodzakelijke.

"Op het ogenblik dat geschiedenis ontstaat is alles ongewis.
Niets is noodzakelijk. De historische personen handelen,
ze worden niet gedreven." (4)

De geschiedenis is geen blind deterministisch gebeuren
waarin de enkeling totaal verdwijnt. VAN DEN BERG belijdt met
het beginsel van het unieke voorval in feite zijn geloof in de
creativiteit van de mens, tenminste als men deze creativiteit
op de juiste wijze wil begrijpen. Creativiteit bestaat nl.
nooit "à l'état pur" :

---

(1) M, p. 250.

(2) J. CLAES, o.c., p. 520.

(3) MM, p. 11.

(4) H, p. 250.

"Haar eerste taak is het de handschoen van de gegevenheid op te nemen om uit die gegevenheid het nieuwe te laten verschijnen." (1)

In deze zin is het ontdekken of uitvinden van iets niet alleen een ontsluiten en vinden van wat gegeven is (2), doch ook een creëren (3). De enkeling is aangewezen op wat zich toont, zijn daad is gebonden aan bepaalde voorwaarden, maar evenzeer wordt in die daad het nieuwe werkelijk en krijgt het een concrete gestalte. Zo heeft FREUD niet alleen het onbewuste ontdekt, hij heeft er ook op zijn manier gestalte aan gegeven en het groot gemaakt (4). Duidelijk komt de visie van VAN DEN BERG ook naar voor in volgende tekst, die handelt over de formulering van de intentionaliteit door HUSSERL.

"Husserl zag als eerste (hij zou het zelf met deze woorden niet hebben kunnen zeggen) een nieuwe eigenschap van ons bestaan, een naar buiten treden, zich op de dingen richten, een naar anderen toegaan in ons bestaan. Heel de nieuwe twintigste-eeuwse, gesocialiseerde, gecommuniceerde, co-existerende samenleving begint bij Husserl werkelijk te worden. Doch dat is slordig gezegd. In het bestaan van de mensen als zodanig, ongeacht Husserl, vindt een verandering plaats. Iets ervan ondergaat de grote schrijver, iets wezenlijks, hij noteert het op zijn wijze, (...). Zo staat hij toch aan het begin van een nieuwe wijze van leven, (...)." (5)

De wending die de geschiedenis uiteindelijk neemt is dus ook een aangelegenheid van de enkeling. Hij draagt de verant-

-
- (1) J. CLAES, Weg met psychologie. (Bespreking van het gelijknamig boek van P. VROON.) De Standaard, 20 mei 1977.
- (2) Cfr. supra, p. 169.
- (3) J. CLAES, Metabologica of psychologie van het geschieden. Streven, 1971, 24, p. 519.
- (4) H.S. VERBRUGH & J. H. VAN DEN BERG, De man achter de metabologica. GG-portret van Prof. Dr. J.H. VAN DEN BERG. Geneeskundige gids, 1975, 6, nr. 7, p. 15.
- (5) ML2, p. 283. Vergelijkbare teksten o.m. in ML1, p. 163 en ML2, p. 242 ("Behalve ontdekt werd de zwaartekracht ook gesticht").

woordelijkheid voor zijn daden en woorden (1). In het unieke voorval krijgt de enkeling zijn kans. Zo wordt in de metabletica meer ruimte gelaten voor het menselijk handelen dan in het structuralisme van bijvoorbeeld M. FOUCAULT (Les mots et les choses). Ongetwijfeld kan men parallellen trekken tussen de metabletica en het structuralisme (2), maar wat betreft de opvattingen over de rol van de enkeling zijn de verschillen fundamenteel. Volgens het structuralisme is de enkeling een speelbal van de veranderende structuren, en telt hij in heel die verandering niet mee. FREUD bijvoorbeeld was niet nodig geweest: ook zonder hem was het onbewuste (door iemand anders) ontdekt geweest. VAN DEN BERG wil dit laatste niet ontkennen, hij betwijfelt alleen of met 'een andere FREUD' het onbewuste (en geheel de psychoanalyse) zou geworden zijn wat het nu is. In elke ontdekking speelt de creativiteit van de enkeling mee (3). Daarom "had het ook anders kunnen verlopen" wat FREUD, DESCARTES of welke groten ook deden in de geschiedenis (4). Zij werden niet gedreven door blinde structuren; de wijze waarop zij aan het nieuwe een concrete gestalte gaven is hun daad, waarvoor zij verantwoordelijkheid dragen.

Voor de individuele verantwoordelijkheid van de enkeling heeft VAN DEN BERG het grootste respect (5). Daaronder schuwt

---

(1) Cfr. M, p.250

(2) S. PARABIRISING heeft in De metabletische methode op een paar (oppervlakkige) overeenkomsten gewezen (p. 229-245). Wij vermoeden echter dat uit een diepgaande vergelijking de verschillen tussen metabletica en structuralisme als veel fundamenteler dan de overeenkomsten naar voor zouden komen.

(3) In deze zin sprak VAN DEN BERG zich uit aan het slot van een lezing over "metabletica" aan het H.I.K. te Geel op 7 december 1976. Hij nam daarbij expliciet afstand van het structuralisme omdat dit denken geen plaats biedt voor de verantwoordelijke daad van de enkeling. In zijn boeken heeft hij zich daarover nergens uitgesproken.

(4) M, p. 251.

(5) Zoals M. JACOBS terecht opmerkt komt dit tot uiting in zijn boeken, maar viel dit bijvoorbeeld ook sterk op in de T.V.-uitzending over VAN DEN BERG die de NOS bracht in de serie "Markant" op 19 oktober 1975. M. JACOBS, Metabletica, televisie, botanie, belletrise. Streven, 1976, 29, p. 618.

hij de massa waarin de enkeling geen verantwoordelijkheid toekomt (1). Het wekt dan ook geen verbazing dat voor VAN DEN BERG verandering de aangelegenheid is van de scherpzinnige enkeling die ziet en vindt, en niet van de velen of de massa. Evenmin kan verandering zich geheel aan ons voltrekken vanuit structuren waarop we geen vat hebben. Ook dan wordt de individuele verantwoordelijkheid vernietigd. En al dient de mens zeer zeker de gegevenheid van zijn bestaan (onder welke vorm ook) te erkennen, hij dient ze tevens te aanvaarden als een opgave. Voor de realisatie van deze opgave kan (of mag) hij de verantwoordelijkheid niet ontlopen.

---

(1) Men leze in dit verband de slotpagina's van Leven in meervoud en van (vooral) De reflexen. Ook Wat is psychotherapie? (p. 39 e.v.) en 's Morgens jagen, 's middags vissen zijn in dit verband interessant.

ARTIKEL 2. - GELIJKTIJDIGHEID VAN UNIEKE VOORVALLEN.

---

§ 1. De aard van het beginsel der gelijktijdigheid.

Als praktische sleutel tot de verandering volstaat het beginsel van het unieke voorval in feite niet. Een omwenteling of breuk in de Westerse geschiedenis laat zich niet concretiseren in één enkel voorval dat thuishoort in een specifiek domein van cultuur of wetenschap. Wil de metableticus een ruimer beeld krijgen op de verandering dan kan hij zijn aandacht richten op meerdere voorvallen die zich (ongeveer) gelijktijdig voordoen in diverse domeinen van cultuur of wetenschap.

We moeten de gelijktijdigheid hier dus ruimer begrijpen dan de gelijktijdigheid m.b.t. éézelfde ontdekking, zoals we die in ons vorig hoofdstuk reeds behandeld hebben. Dat was slechts één principe van gelijktijdigheid. Een tweede principe ziet de gelijktijdigheid als een verwantschap tussen ...

"enerzijds een benaalde ontdekking, en anderzijds geheel andere ontdekkingen of vernieuwingen, liggend in gebieden die met het gebied van eerstgenoemde ontdekking niet of nauwelijks verband lijken te hebben" (1).

VAN DEN BERG is er echter van overtuigd dat tussen gelijktijdige voorvallen uit zeer verscheiden gebieden wél een verband bestaat. "Geen synchronisme in de geschiedenis is zonder betekenis" (2). Is de inhoudelijke verwantschap bij het eerste principe van gelijktijdigheid direct gegeven aangezien het om dezelfde ontdekking gaat, bij het tweede principe moet de samenhang tussen de diverse unieke voorvallen op interpretatieve wijze gezocht worden. Hoe dit concreet in zijn werk gaat zullen we straks toelichten. We zullen eerst moeten duidelijk stellen op welke theoretische gronden een samenhang tussen diverse gelijktijdige voorvallen kan verwacht worden.

---

(1) MM, p. 107.

(2) ML2, p. 75.

§ 2. De grond van het beginsel der gelijktijdigheid.

1. Het medium-begrip.

In het tweede deel van Het menselijk lichaam komt de gelijktijdigheid van voorvallen meer op de voorgrond te staan dan in het eerste deel van dit werk en dan in Metabletica. (1). VAN DEN BERG wordt daar getroffen door de opvallende gelijktijdigheid van o.m. twee voorvallen die beide betrekking hebben op het hart. In 1628 ontdekt W. HARVEY de bloedsomloop, en zegt dat het hart een pomp is, en hoorbaar klopt. In 1629 begint J. EUDES zijn devotionele overwegingen over het hart, wat uitloopt in het stichten van de devotie van het heilig hart. "Als dit een synchronisme is, dan zal men bezwaarlijk een ander vinden, dat zoveel stof tot denken geeft", merkt VAN DEN BERG hierbij op (2). Vraag is echter: als er een verband is, wat is dan de aard van het verband, en waardoor wordt het gedragen?

De twee geheel verschillende voorvallen zijn volgens VAN DEN BERG - en hij legt hierop de nadruk - door geen enkele directe band verbonden (3). HARVEY en EUDES wisten van elkaar niets af. VAN DEN BERG spreekt daarom van een indirect verband, dat hij aanduidt met de term 'medium'. Vanuit dit medium is zowel het anatomisch-fysiologisch voorval (HARVEY) als het devotioneel voorval (EUDES) begrijpelijk. Het medium herbergt "de eigenlijke en oorspronkelijke veranderingen" (4). Dit zijn de onopvallende veranderingen, die mysterieus zijn, noch occult, maar "de werkelijkheid bezitten van het daagse, concrete, allenomvattende bestaan" (5): De meer extravagante, extreme veran-

---

(1) Dit betekent niet dat in de eerste twee werken de aandacht voor het gelijktijdige totaal afwezig is. Het is i.v.m. de ontwikkeling van de metabletica echter wel van belang te weten dat de gelijktijdigheid in 1961 méér nadruk krijgt dan voorheen.

(2) ML2, p. 75.

(3) ML2, p. 122.

(4) ML2, p. 122.

(5) ML2, p. 122.

deringen (de unieke voorvallen m.a.w.) worden door dit medium gedragen.

De voorvallen hebben in het medium een gemeenschappelijke grond. Dit inzicht acht VAN DEN BERG van belang. Immers, de weerstand die wordt opgewekt bij de gedachte aan een verwantschap tussen sterk verschillende voorvallen, kan maar worden overwonnen bij de overweging dat "een medium verandert" (1)

Vraag is echter hoe dit medium moet geconcretiseerd worden, zodat ook de band tussen de gelijktijdige voorvallen een concrete gestalte krijgt. Hier stellen zich nog duidelijk problemen. Het medium heeft nl. te maken met de werkelijkheid van het daagse menselijke bestaan. Doch, de aard van dit bestaan is niet bewaard gebleven : slechts de extravagante feiten zijn ons bekend. Deze feiten vormen echter slechts het geraamte van het bestaan dat in zijn concrete aard ontoegankelijk blijft (2). Het medium "blijft als zodanig onbekend" (3) :

"Extravagante voorvallen zijn te vertellen; wat daarentegen in feite geschiedt, in het medium, blijft onuitgesproken." (4).

VAN DEN BERG is dus genoodzaakt het bij de verzuchting te laten dat hij het verband inhoudelijk harder en concreter zou willen maken, doch dat hem dit niet mogelijk is.

Op te merken valt dat het probleem van de gelijktijdigheid nauw samenhangt met dat van de grondslagen. Het medium, dat de eigenlijke verandering herbergt, is de grond van zeer verscheidene voorvallen. In deze gemeenschappelijke grond ziet VAN DEN BERG een verklaring voor de gelijktijdigheid, doch het lukt hem nog niet aan die grond inhoudelijk gestalte te geven.

---

(1) ML2, p. 122.

(2) Cfr. supra, i.v.m. het "ontoegankelijk verleden", p. 117.

(3) ML2, p. 122.

(4) ML2, p. 266.

Op dit onvermogen om de grondslagen inhoudelijk te concretiseren komen we later i.v.m. de ontwikkeling van het metabletisch denken nog terug. Het is in het licht van dit onvermogen wellicht niet zonder reden dat VAN DEN BERG in later studies niet meer op het medium-begrip is teruggekomen. In Metabetica van de materie staat hij dan ook een andere opvatting voor i.v.m. de gelijktijdigheid. Deze opvatting komt in een volgend punt aan de orde.

2. Gelijktijdigheid en werkelijkheid.

In ons vorig hoofdstuk hebben we reeds uiteengezet hoe in metabletisch verband de gelijktijdigheid van eenzelfde ontdekking door onafhankelijke onderzoekers moet begrepen worden. Deze gelijktijdigheid mag worden verwacht bij het ontstaan van een nieuwe werkelijkheid. De onderzoekers ontdekken de zaak die zojuist is ontstaan (1).

De verklaring voor het tweede principe der gelijktijdigheid verschilt fundamenteel niet van de verklaring voor het eerste principe. Het verband tussen de gelijktijdige voorvallen wordt ook hier gedragen door de veranderende werkelijkheid. Deze werkelijkheid is de gemeenschappelijke grond van de voorvallen. Daarom kan VAN DEN BERG ook schrijven :

"Met het beginsel van de veranderlijkheid en van de werkelijkheid is het verband tussen het gelijktijdige haast zeker." (2)

Zulk verband is inderdaad slechts aannemelijk als men aanvaardt dat aan de diverse ontdekkingen en vernieuwingen een meer oorspronkelijke en dieperliggende verandering ten grondslag ligt, en dat de diverse onderzoekers en vernieuwers elk binnen hun specifiek terrein deze verandering correlatief ondergaan. In Het menselijk lichaam noemde VAN DEN BERG deze dieperliggende verandering het medium, en hij omschreef dit medium

---

(1) Cfr. MM, p. 107.

(2) MM, p. 122.

als de aard van het dagelijks bestaan. Dit is echter als dusdanig weinig toegankelijk, zodat VAN DEN BERG het verband weinig concreet kon maken. In Metabletica van de materie wordt het medium-begrip daarentegen niet meer gehanteerd. Wel blijft de verklaring vanuit de gemeenschappelijke grond behouden, doch deze grond wordt nu anders omschreven, nl. als de veranderende werkelijkheid in de eerste structuur.

De materie in de eerste structuur, d.i. steeds de band van de mens met de materie, concretiseert in feite de aard van het menselijk bestaan die in zijn volle concreetheid weinig toegankelijk en nauwelijks mee te delen is. Immers, de band met de materie is de grond van heel het menselijke bestaan, het is de meest oorspronkelijke band die alle andere relaties schraagt.

In Metabletica van de materie wordt de gelijktijdigheid duidelijk beter begrepen dan in Het menselijk lichaam. Dit hangt nauw samen met de verandering in de opvattingen over de grondslagen. Op deze verandering komen we in dit hoofdstuk nog uitvoerig terug. Belangrijk hier is de vaststelling dat de gelijktijdigheid moet worden begrepen vanuit de veranderende werkelijkheid als grondslag van synchrone voorvallen. Eens deze visie duidelijk vooropstaat ligt het beginsel der gelijktijdigheid voor de hand.

Concreet functioneert dit beginsel heel eenvoudig (1). Uitgaande van het jaartal waarin zich m.b.t. één bepaald domein een onmiskenbaar uniek voorval situeert, wordt gezocht naar voorvallen allereerst in en onmiddellijk daarna om het jaar van het uitgangsvorval. De gezochte initiatieven, vernieuwingen of ontdekkingen hoeven echter niet allemaal zo belangrijk te zijn als het uitgangsvorval. Als principe geldt dus: "Alles is welkom. Niets maar dan ook niets wordt van tevoren uitgesloten." Dat de voorvallen in verschillende landen plaatsvonden is van geen belang, wel moeten ze behoren tot een Westers-gearde cultuur (2). De voorvallen die op deze wijze gevonden worden, kunnen dan naar hun samenhang worden onderzocht.

---

(1) De werkwijze wordt beschreven op MI, p. 122.

(2) MI, p. 122.

§ 3. Het beginsel der beklemtoning.

Voor naar de onderlinge samenhang van de voorvallen kan worden gezocht, moet iets gekend zijn van wat elk der voorvallen inhoudt. Hiertoe beschikt de metableticus over het beginsel van de beklemtoning, dat zegt hoe het unieke voorval kan worden onderzocht en uitgebuit :

"Het moet z'n laatste inhoud, z'n geheim prijsgeven, zodat duidelijk wordt waarom het alleen staat en toch van zoveel betekenis werd." (1).

In en door de beklemtoning poogt VAN DEN BERG het nieuwe en het unieke van het voorval te vatten en te omschrijven. J. CLAES merkt hierbij op dat dit slechts mogelijk is vanuit een specifieke vorm van zien die bij nader analyse dubbel blijkt te zijn. De woorden van J. CLAES laten goed tot uiting komen hoe deze dubbele vorm van zien geheel aansluit bij de metabletische visie op de werkelijkheid :

"Het is een zien dat in de eerste plaats het object zichtbaar maakt en vervolgens het verschenen object aanschouwt. Inderdaad, de wijze waarop men kijkt, geeft bepaalde dingen de gelegenheid om te verschijnen, of minstens om ongehavend te verschijnen : dingen of feiten krijgen hun volledige kans. De metableticus kijkt met een nieuw oog naar res novae, hij kijkt zo, dat dingen zich als nieuw kunnen aandienen. Zijn ze eenmaal als nieuw verschenen, dan geeft deze manier van zien deze dingen de volledige kans zich te openbaren, te beklemtonen op een nieuwe wijze. Deze houding houdt rechtstreeks verband met het eerste beginsel, het beginsel 'niet te verstoren' en met zijn corrolarium, het beginsel van de werkelijkheid. Voor een oog dat niet van plan is van meet af aan de eerste structuur tussen haakjes te zetten, beklemtonen bepaalde dingen zich als vanzelf in de veranderlijkheid, in de nieuwheid van deze eerste structuur. In het licht van het nieuwe oog ontvouwen zij zich in hun rijkdom van betekenis en innovatie." (2)

Hoewel het duidelijk in de bedoeling van de metableticus ligt de dingen en de feiten ongehavend te laten verschijnen,

---

(1) MM, p. 109.

(2) J. CLAES, *Metabletica of psychologie van het geschieden*. Streven, 1971, 24, p. 521.

is aan dit beginsel tegelijk het reële gevaar van subjectiviteit en ernstige fouten verbonden. VAN DEN BERG beseft dit ten volle, maar "een onderzoeker is geen automaat, geen registratie" (1). Elke onderzoeker die meer wil geven dan een opsomming van data weet dit. De metableticus wil er zich a priori rekenschap van geven.

Toch blijft de vraag of op deze wijze fouten kunnen vermeden worden. We laten deze vraag voorlopig open, met de belofte er later op terug te komen. We willen onze aandacht hier gaande houden bij de procedure van het onderzoek naar een samenhang tussen diverse voorvallen.

§ 4. Metabletische eenheid en grondslagen.

Zijn eenmaal een aantal gelijktijdige en betekenisvolle voorvallen bijeengebracht, dan is de vraag naar hun samenhang niet meer te vermijden. Het is pas deze samenhang die de betekenis van de diverse voorvallen aan het licht kan brengen (2). De metableticus zoekt aldus naar een 'metabletische eenheid' (3), waarin gelijktijdige initiatieven m.b. t. uiteenlopende gebieden van de Westerse samenleving, aan elkaar verwant zijn, en in hun samenhang een breuk in de geschiedenis reveleren.

Hier wordt in de metabletica a.h.w. een 'gestalt-principe' gehanteerd : de verschillende voorvallen worden begrepen vanuit het geheel (de metabletische eenheid) waarin ze zich voordoen. Belangrijk is echter dat de metabletische eenheid niet gegeven is omdat het mogelijk is een samenhang aan te wijzen tussen de verschillende voorvallen. Eerder omgekeerd bestaat er een samenhang omdat er een eenheid is.

---

(1) MM, p. 109.

(2) MM, p. 268.

(3) De term 'metabletische eenheid' vinden we niet terug in het oeuvre van VAN DEN BERG maar werd door hem gebruikt in een reeks van vijf causerieën voor BRT-1, "Strip-laatavondeditie", eind oktober 1975.

De eenheid gaat voorop. Hier manifesteert zich nogmaals de fundamentele betekenis van de materie in haar eerste structuur als grond van alle verandering. Deze gemeenschappelijke grond fundeert niet alleen de gelijktijdigheid van diverse initiatieven, maar ook het verband tussen het gelijktijdige, zelfs als het hierbij gaat om "verwijderde, ongewone en onwaarschijnlijk lijkende verbanden" (1).

De opvatting dat de synchrone voorvallen samenhangen vanuit een gemeenschappelijke grond, verantwoordt de instelling om ook dergelijke onwaarschijnlijke verbanden op te sporen. Het beginsel der gelijktijdigheid getuigt van deze instelling : bij de toepassing van dit beginsel wordt niet gezocht naar voorvallen waartussen a priori een verband vermoed wordt, maar is alles welkom en wordt niets uitgesloten (2). Het is helemaal niet nodig dat de synchrone voorvallen verwantschap vertonen met het uitgangsvoorval, en het mag zelfs geen bezwaar heten dat men daarmee in het oeverloze dreigt te belanden (3). Met deze instelling is het vinden van onwaarschijnlijk lijkende verbanden te verwachten. Zonder deze instelling echter gaat men gemakkelijk voorbij aan het gelijktijdige, en vooral aan het verband ertussen (4). Men is dan uitsluitend aangewezen op een diachrone kijk op de geschiedenis. Deze visie is niet onjuist, maar ze is te arm : het zoeken naar synchrone verbanden opent veel ruimere perspectieven (5) Immers, wanneer kan getoond worden dat diverse uiteenlopende, maar betekenisvolle initiatieven, zich (vrijwel) gelijktijdig voordoen, en bovendien onderling samenhangen, dan ontstaat de mogelijkheid om op de breuken in de Westerse geschiedenis een brede kijk te verwerven. De visie der

---

(1) DR, p. 91.

(2) Cfr. MM, p. 122.

(3) Men kan dit echter vermijden : in ons derde artikel zal getoond worden op welke wijze dit mogelijk is.

(4) Cfr. DR, p. 91.

(5) J.H. VAN DEN BERG, tijdens zijn lezing aan het H.I.K. te Geel, 7 december 1976.

discontinuïteit krijgt aldus op pregnante wijze een concrete gestalte. Binnen een louter diachrone benadering is dit onmogelijk.

De metabletica wil als leer der grondslagen echter niet volstaan met het reveleren van breuken in de geschiedenis door te wijzen op verbanden tussen gelijktijdige voorvallen, maar tevens de grond van die breuk inhoudelijk aanduiden. Het zoeken naar een samenhang tussen het gelijktijdige en het formuleren der grondslagen hangen nochtans nauw samen. We kunnen dit als volgt verduidelijken.

De opvatting dat synchrone voorvallen een gemeenschappelijke grond hebben, voert tot het vermoeden dat het ene voorval het andere kan verklaren, en andersom (1). Wie bijvoorbeeld wil weten wat de ontdekkingen van HARVEY i.v.m. de bloedsomloop en het hart inhouden, zal niet mogen voorbijgaan aan EUDES' initiatief m.b.t. de devotie tot het heilig hart. Op deze wijze kunnen de verbindende lijnen tussen deze voorvallen inzichtelijk worden, en wordt duidelijk waarom deze initiatieven in de eerste helft van de zeventiende eeuw plaatsvonden, en niet eerder noch later (2). Hetzelfde principe als met dit voorbeeld geïllustreerd, geldt ook bij het zoeken naar een verband tussen meerdere voorvallen. Steeds is de vraag: hoe vormen deze voorvallen een eenheid. Het is er volgens M. JACOBS in de metabletica om te doen de verschillende voorvallen "onder één fenomenologische noemer" te plaatsen, zodat hun gemeenschappelijke betekenis manifest wordt (3). Dit vereist uiteraard een voorafgaande 'uitbuiting' der voorvallen in het beginsel der beklemtoning.

Het aldus gevonden verband reveleert echter méér dan een verband tussen het gelijktijdige (4). Wat synchrone

---

(1) MM, p. 108.

(2) MM, p. 108.

(3) M. JACOBS, Metabletica, televisie, botanie en belletrie. Streven, 1976, 29, p. 610.

(4) MM, p. 351.

voorzaken gemeenschappelijk hebben zijn hun grondslagen. Daarom articuleert de gemeenschappelijke betekenis van het gelijktijdige tevens de aard van de dragende gemeenschappelijke grond. Het omschrijven en begrijpen van de metabletische eenheid en de formulering der grondslagen horen dus wezenlijk samen.

In de metabletica worden de voorvallen van de geschiedenis nooit op zichzelf begrepen, maar steeds in een onderling verband, en in relatie tot het gebeuren dat de feiten draagt. In zijn volle concreetheid, zoals het eigenlijk was, is dit gebeuren ontoegankelijk en ongrijpbaar (1). Met de leer der grondslagen berooft de metabletica echter de meest elementaire verandering van het gebeuren te doorgronden : de verandering van de materie in haar eerste structuur. Met deze elementaire veranderingen hangen alle veranderingen samen (2), en dit manifesteert zich in de metabletische eenheid. Aldus krijgen de verschillende voorvallen hun volle betekenis vanuit het gebeuren waarin ze gebed liggen (3).

De metabletica wil komen tot het begrijpen van de voortgang van de geschiedenis van mens en dingen. Daarom moet hij in zijn studies noodzakelijk uitstijgen boven de pure feitelijkheid. Het volstaat niet de feiten te verzamelen : een feit is pas feit binnen de eenheid van het gebeuren waarin het zich voordoet. De diverse voorvallen mogen niet van elkaar geïsoleerd blijven. Vooral t.a.v. de natuurwetenschappen dient men de neiging tot isoleren te overwinnen (4). Dit vereist de reeds besproken instelling, die nochtans gedragen wordt door het inzicht dat een gemeenschappelijke grond de diverse initiatieven draagt. Zo kan duidelijk worden hoe uiteenlopende domeinen van de Westerse cultuur toch zeer nauw samenhangen, en "in gesloten

---

(1) Cfr. supra, "Het ontoegankelijk verleden", p. 117

(2) Cfr. supra, ons vierde hoofdstuk, art. 4, passim.

(3) Cfr. supra, "De feiten en het gebeuren", p. 127-129

(4) Cfr. supra, p. 172 e.v.

gelid" (1) door de geschiedenis gaan. Hiermee is bedoeld dat in de diverse domeinen de initiatieven zich niet één maal, maar op meerdere data synchroon voordoen. De synchrone eenheden manifesteren zich dan doorheen de diachrone steeds anders. Verderop in dit hoofdstuk zullen we dit nader illustreren. Belangrijk hierbij is dat niet langer elke geschiedenis op zich staat, maar begrijpelijk kan worden vanuit de parallelle met andere geschiedenissen (2).

In de mate de metabletica wil komen tot het begrijpen van de voortgang van de geschiedenis, is ze een psychologie van het geschieden. De vraag is dan welk psychologisch denkkader dit begrijpen mogelijk maakt. Onder verwijzing naar ons derde hoofdstuk zullen we dit in het laatste hoofdstuk nader expliciteren.

Tenslotte willen we nog het volgende opmerken. Het is ook H. STRUYKER BOUDIER opgevallen dat de voorvallen enerzijds hun betekenis ontleenen aan hun samenhang en hun gemeenschappelijke grond, en dat anderzijds door interpretatie van deze voorvallen hun samenhang en grond moet worden gevonden (3). M.a.w. het resultaat van de explicitatie (de grondslagen) is vooraf als uitgangspunt voorondersteld. We hebben dergelijke "hermeneutische cirkel" reeds eerder ontmoet in de metabletica (4). Deze cirkel treedt echter duidelijk aan het licht als men, zoals hier gebeurd is, in en door de analyse van het onderzoek de uitgangspunten ervan poogt te articuleren, om van hieruit dan weer het onderzoek inzichtelijker te maken.

Hiermee is de metabletica als leer der grondslagen omschreven zoals hij zich o.i. in de recentste werken gemanifesteerd heeft, d.w.z. vanaf Metabletica van de materie. In het volgende artikel zullen we de reeds gesignaleerde verschuiving in VAN DEN BERG's opvattingen over de grondslagen bestuderen.

---

(1) MM, p. 384.

(2) Cfr. DR, p. 90.

(3) H. STRUYKER BOUDIER, Inleiding tot het medische denken van J.H. VAN DEN BERG en M. FOUCAULT, p. 28.

(4) Cfr. supra, p. 57.

ARTIKEL 3. - VERSCHILLENDE TYPEN METABLETICA.

In De metabletische methode maakt S. PARABIRSING een onderscheid tussen metabletica type I en type II, die hij respectievelijk diachrone en synchrone metabletica noemt (1). Volgens PARABIRSING worden in de metabletische studies aanvankelijk slechts diachrone verbanden gezocht. Daarna komen de synchrone verbanden met steeds meer nadruk op de voorgrond. Dit wijst op een verschuiving in de metabletische methode.

PARABIRSING heeft o.i. een juiste intuïtie gehad waar hij stelt dat de gelijktijdigheid in de recente werken belangrijker is dan in de eerste studies. Aangezien de gelijktijdigheid nauw samenhangt met de formulering der grondslagen, willen we nagaan of de visie van PARABIRSING wellicht licht kan werpen op de verschuiving in de omschrijving van de grondslagen door VAN DEN BERG zoals we die bij de aanvang van ons vorig hoofdstuk gesignaleerd hebben.

§ 1. De typen volgens PARABIRSING.

Voert men een classificatie door van de metabletische boeken naar de twee typen metabletica, dan moet Metabletica volgens PARABIRSING het typisch voorbeeld genoemd worden van de diachrone metabletica, terwijl Metabletica van de materie bij uitstek synchrone metabletica is (2). Tussen beide uitersten liggen de boeken die een ontwikkeling van het eerste naar het tweede type vertonen.

Het eerste type geeft volgens PARABIRSING "uitsluitend een lengtedoorsnee door de cultuurgeschiedenis" (3). H. STRUYKER

---

(1) S. PARABIRSING, De metabletische methode, p. 134 e.v.

(2) ID., o.c., p. 134 PARABIRSING neemt De reflex niet meer in zijn analyse op, aangezien het kort vóór zijn studie verscheen. Gedane zaken verscheen pas veel later.

(3) ID., o.c., p. 134-135.

BOUDIER, die van PARABIRSINGS onderscheid gebruik maakt bij de bespreking van VAN DEN BERGS opvattingen over de verandering van het menselijk lichaam, omschrijft het principe van de diachrone metabletica als volgt :

"De historisch eerdere toestand A en de historisch latere toestand B worden met elkaar vergeleken (nadruk op contrasten)." (1)

Het tweede type, de synchrone metabletica, omschrijft STRUYKER BOUDIER dan als ...

"... een dwarsdoorsnee van de historische toestand A en de uit dezelfde tijd daterende (synchrone) toestand A', die met elkaar vergeleken worden (nadruk op overeenkomsten)" (2).

Deze omschrijving komt echter niet geheel overeen met wat PARABIRSING synchrone metabletica noemde, die volgens hem "zowel een lengte- als een dwarsdoorsnee door de tijd" maakt, waarbij er bovendien meerdere lengtedoorsneden zijn (3).

Deze combinatie van lengte- en dwarsdoorsnede heeft STRUYKER BOUDIER voor de duidelijkheid "diasynchrone metabletica" (type III) genoemd, waarin ...

"... het historisch eerdere synchronisme A-A' en het historisch latere synchronisme B-B' met elkaar vergeleken worden (nadruk op de contrasten)" (4).

Type III bij STRUYKER BOUDIER is dus type II bij PARABIRSING. Dit type zouden we grafisch, en met behulp van fictieve data, als volgt kunnen voorstellen :

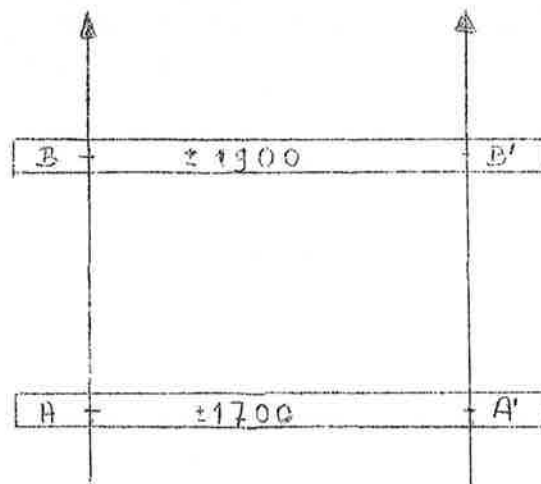
---

(1) H. STRUYKER BOUDIER, Inleiding tot het medische denken van J.H. VAN DEN BERG en H. FOUCAULT, p.16.

(2) ID., o.c., p. 135.

(3) S. PARABIRSING, o.c., p. 135.

(4) H. STRUYKER BOUDIER, o.c., p. 16.

Om elke verwarring uit te sluiten zullen we in het vervolg spreken van diachrone, synchrone en diasynchrone metabletica, waarmee dan - afhankelijk van de auteurs - volgende typen bedoeld zijn :

	PARABIRSING	STRUYKER BOUDIER
diachrone	type I	type I
synchrone	-	type II
diasynchrone	type II	type III

§ 2. De grond van de indeling.

De indeling van STRUYKER BOUDIER bevat de typen die theoretisch mogelijk zijn. Hij deelt de metabletische boeken niet in volgens de drie typen, aangezien hij enkel Het menselijk lichaam bespreekt, dat volgens hem van het diasynchrone type is. Het komt ons voor dat STRUYKER BOUDIER de eerste twee typen ziet als abstracties of als een opsplitsing van het derde type, dat dan het enige type is dat als dusdanig in de boeken te vinden is.

De indeling van PARABIRSING daarentegen onderscheidt de typen zoals ze zich volgens hem doorheen het oeuvre hebben ontwikkeld. De diachrone metabletica is geen abstractie van de diasynchrone, maar is in die vorm duidelijk aanwezig in

Metabletica, dat uitsluitend directe en diachrone verbanden bevat, maar geen synchronismen; en in Leven in meervoud, dat qua type "identiek is aan het eerste boek, op twee belangrijke uitzonderingen na" (1). PARABIRSING licht die uitzonderingen toe.

In Het menselijk lichaam situeert PARABIRSING de overgang van de diachrone naar de diasynchrone metabletica, omdat hier de synchronismen op de voorgrond treden. Het is echter spijtig dat PARABIRSING de beide delen van dit werk niet afzonderlijk beschouwt. Bij nader toezicht blijkt nl. dat pas in het tweede deel van dit werk de synchronismen belangrijk worden. Het eerste deel leunt veel meer aan bij Metabletica.

PARABIRSING zoekt ook naar een verklaring voor deze verschuiving, en ziet twee redenen. Ten eerste is er in het oeuvre een verschuiving merkbaar in de thematiek der boeken. Staat aanvankelijk het thema van de separatie tussen mens en wereld centraal, gaandeweg komt het thema van de geschiedenis der wetenschappen op de voorgrond. Vanuit zijn onvrede met de gebruikelijke geschiedschrijving wil VAN DEN BERG een meer adequate verklaring voor de voortgang der wetenschappen brengen (2). In zijn zuiverste vorm zijn beide thema's te vinden in Metabletica enerzijds, en Metabletica van de materie anderzijds. De overgang naar het tweede thema maakte de metabletische methode nodig (3). Het beginsel der gelijktijdigheid kreeg binnen deze methode een belangrijke plaats.

Een tweede (en voor ons interessantere) verschuiving die PARABIRSING signaleert betreft wat hij noemt "de causaliteitsgedachte" bij VAN DEN BERG. Waar hij in Metabletica alleen een directe causaliteit zou hanteren (in de zin van : de neurose ontstond als gevolg van een zieke samenleving), werd deze causaliteit met de invoering van het medium-begrip verlaten. De synchrone voorvallen veroorzaken geenszins elkaar, ze worden

---

(1) S. PARABIRSING, o.c., p. 144.

(2) ID., o.c., p. 131.

(3) ID., o.c., p. 133.

ook niet veroorzaakt door het medium, maar er door gedragen en mogelijk gemaakt (1). Dit resulteert uiteindelijk (in Metabletica van de materie) in "een denken in parallele gelijktijdigheden" (2), d.w.z. in een diasynchrone metabletica.

In welke zin draagt de visie van PARABIRSING bij tot het begrijpen van de verschuiving in de metabletica? Zijn visie lijkt ons niet in haar geheel houdbaar, al bevat ze zeker juiste elementen. Vooreerst stellen zich reeds vragen i.v.m. de indeling in de twee typen. De diasynchrone metabletica ontwikkelt zich volgens PARABIRSING vanaf de invoering van het medium-begrip in Het menselijk lichaam, deel 2 (1961). Leven in meervoud, dat in 1963 verscheen, ziet PARABIRSING als een voorbeeld van diachrone metabletica, omdat het, op twee uitzonderingen na, uitsluitend diachrone verbanden bevat. In de twee synchrone verbanden kan men volgens PARABIRSING echter impliciet de medium-gedachte herkennen (3). Daarom moet Leven in meervoud, ondanks de overwegend diachrone werkwijze, ingeschakeld worden in de ontwikkeling van de diasynchrone metabletica. Dit is een wat onevenwichtig standpunt. Overigens weet M. TRIEST aan de hand van citaten overtuigend aan te tonen dat in Leven in meervoud meer dan twee synchronismen besproken worden waarin men de medium-gedachte kan herkennen (4). PARABIRSING heeft duidelijk VAN DEN BERG op dit punt niet nauwkeurig nagelezen.

Bovendien betwijfelt M. TRIEST of een diachrone metabletica wel als dusdanig bestaat, aangezien reeds in Metabletica bepaalde parallellen van gelijktijdigheid aanwijsbaar zijn (5). Het is inderdaad zo dat de intuïtie van gelijktijdige en parallele veranderingen bij VAN DEN BERG steeds geleefd heeft (6),

---

(1) ID., o.c., p. 155-157.

(2) ID., o.c., p. 134.

(3) ID., o.c., p. 144-145.

(4) M. TRIEST, De metabletische methode van J.H. VAN DEN BERG, p. 7 e.v.

(5) Bijvoorbeeld p. 69 e.v., 131, 182 en 242.

(6) Niet alleen in Metabletica, ook reeds vroeger, nl. in Kroniek der psychologie (1953). Bij de bespreking van veranderingen in de psychologie wijst VAN DEN BERG op "een parallele verandering die in de romanliteratuur is waar te nemen" (p. 145 e.v.).

en dat dus moeilijk kan volgehouden worden dat aanvankelijk uitsluitend diachrone verbanden werden gelegd. Dit neemt niet weg dat PARABIRSING juist gezien heeft dat pas vanaf de invoering van het medium-begrip de synchronismen werkelijk op de voorgrond treden. Metabletica en Het menselijk lichaam (deel 1) bevatten weliswaar niet uitsluitend, maar toch hoofdzakelijk diachrone verbanden.

De indeling van PARABIRSING is o.i. vooral problematisch i.v.m. Leven in meervoud. PARABIRSING kan nl. niet duidelijk maken waarom VAN DEN BERG in dit werk teruggrijpt naar de diachrone werkwijze, terwijl voorheen in Het menselijk lichaam reeds de diasynchrone metabletica werd ingezet. Vanuit PARABIRSINGs visie zelf zouden we dit alleen kunnen begrijpen in het kader van de door hem gesignaleerde verschuiving van de separatiethematiek naar deze van de wetenschapsgeschiedenis. Als de diachrone metabletica volgens PARABIRSING eerder past bij de thematiek der separatie, en de diasynchrone metabletica noodzakelijk wordt waar VAN DEN BERG de voortgang der wetenschappen wil verklaren, dan is het logisch dat Leven in meervoud, evenals Metabletica door een diachrone aanpak worden gekenmerkt, aangezien daarin inderdaad de separatie tussen mens en wereld essentieel zijn. Deze verklaring kan echter tot de foutieve opvatting voeren dat in Het menselijk lichaam en in Metabletica van de materie het separatieproces door het thema van de wetenschapsgeschiedenis op de achtergrond wordt gedrukt. PARABIRSING ziet de interesse van VAN DEN BERG voor de geschiedenis der wetenschappen o.i. te zeer als een aspect apart in de metabletica. Deze geschiedenis mogen we nl. niet los beschouwen van het separatieproces, maar wordt naar ons voorkomt door VAN DEN BERG juist naar voor gebracht als één der belangrijke tekenen van de separatie. De eerste voorwaarde voor het ontstaan van de natuurwetenschappen is nl. de scheiding tussen subject en object.

De separatiethematiek is - we zullen dit nog bespreken in ons laatste hoofdstuk - in het hele oeuvre fundamenteel. Dat de door PARABIRSING gesignaleerde verschuiving in de thematiek niet fundamenteel is, blijkt trouwens duidelijk uit De reflex

en Gedane zaken, waarin de geschiedenis van de wetenschappen minder aandacht krijgt dan men op grond van PARABIRSING's visie kan verwachten. Beide studies schenken nl. meer aandacht aan maatschappelijke problemen, terwijl de gelijktijdigheid even belangrijk is als in Metabletica van de materie. Het lijkt ons daarom onwaarschijnlijk dat de groeiende nadruk op de gelijktijdigheid samenhangt met de door PARABIRSING vooropgestelde thematische verschuiving. We moeten dus concluderen dat deze visie ook niet relevant is m.b.t. de verandering in de omschrijving van de grondslagen. Veel positiever kunnen we in dit verband staan tegenover de tweede verklaring die PARABIRSING geeft voor de groeiende nadruk op de gelijktijdigheid. PARABIRSING merkt nl. juist op dat de aandacht voor de synchronismen samenhangt met de opvatting dat diverse veranderingen gedragen worden door een gemeenschappelijke voorwaarde (1). Anderzijds kreeg de gelijktijdigheid geen aandacht zolang VAN DEN BERG directe verbanden formuleerde om de veranderingen te verklaren.

echter
 Wat PARABIRSING niet opmerkt is dat het hier in feite gaat om een nieuw principe bij het opsporen van de grondslagen. We willen dit als volgt toelichten.

In Metabletica luidt de vraag naar de grondslagen van een nieuwe opvatting of gedachte over de mens: "welke wijze van leven en denken maakte deze gedachte nodig?" (2). Zoals we in ons vorig hoofdstuk hebben gezien (3), werd de levenswijze door VAN DEN BERG maatschappelijk geconcretiseerd. Zo bijvoorbeeld: de neurose ontstond en werd nodig als gevolg van de zieke samenleving. Het aanwijzen van de grondslagen impliceert de omschrijving van een direct verband.

Het eerste deel van Het menselijk lichaam verschilt wat de grondslagen betreft niet fundamenteel van Metabletica. Centraal staat in dit eerste deel de anatomische opening van het menselijk lichaam. De vraag naar de grondslagen wordt hier gesteld in dezelfde zin als in Metabletica: "wat maakte de opening van

(1) S. PARABIRSING, o.c., p. 157.

(2) M, p. 13.

(3) Cfr. supra, p. 145-148

het lichaam nodig ?" (1). Ook het antwoord wordt in dezelfde richting gezocht ; VAN DEN BERG wil deze verandering begrijpen vanuit het levenspatroon of de levensstijl die er de voorwaarde, of zelfs de oorzaak van vormt (2).

Met de medium-gedachte wordt in Het menselijk lichaam, deel 2, een nieuw principe ingevoerd. De veranderingen worden niet meer verklaard vanuit diachrone verbanden, maar begrepen vanuit hun voorwaarde, d.i. het medium. Als gemeenschappelijke grond voor diverse initiatieven herbergt dit medium "de eigenlijke en oorspronkelijke veranderingen" (3). In de plaats van het directe verband - PARABIRSING merkt dit terecht op - komt nu het indirecte verband.

De wending van de directe naar de indirecte verbanden is zeker niet zonder belang i.v.m. het opsporen van de grondslagen. De opvatting dat diverse veranderingen een gemeenschappelijke grond hebben betekent dat deze veranderingen een metabole eenheid vormen. Op het belang van deze eenheid i.v.m. het formuleren van grondslagen is in ons vorig artikel reeds uitvoerig gewezen.

Het is duidelijk dat de wijze waarop de grondslagen worden opgezocht, samenhangt met de aard van de verbanden die VAN DEN BERG hanteert bij het verklaren der verandering. Hoewel PARABIRSING zelf de wending in de causaliteitsgedachte niet in verband brengt met de verschuiving in de leer der grondslagen, opent zijn visie toch interessante perspectieven in dit verband. Toch kan PARABIRSINGs visie deze verschuiving niet helemaal inzichtelijk maken.

Men dient nl. op te merken dat het invoeren van het principe van indirecte verbanden niet gepaard gaat met een inhoudelijke herdefiniëring van de grondslagen. In Het menselijk lichaam, deel 2, zoekt VAN DEN BERG de grond van de veranderingen nog steeds in de levensstijl of het levens-

---

(1) ML 1, p. 92.

(2) ML 1, p. 93-122. I.v.m. het levenspatroon, zie ook p. 138, 140, 154-155.

(3) ML 2, p. 122.

patroon (1), maar nog niet, zoals later, in de aard van de materie in haar eerste structuur. Dit suggereert dat de verandering in de opvattingen over de grondslagen nog met andere factoren samenhangt dan met de "causaliteitsgedachte". We zullen in onze volgende paragraaf onderzoeken met welke factoren bovendien rekening moet worden gehouden.

§ 3. De wending in de leer der grondslagen.

Voor een goed begrip van deze wending lijkt het ons gewenst het oeuvre chronologisch te overlopen. In dit overzicht kunnen de reeds verworven inzichten in hun essentie worden samengebracht. Op deze wijze moet inzichtelijk worden hoe de verschuiving van de eerste naar de tweede omschrijving zich in het oeuvre heeft gemanifesteerd.

1. De eerste omschrijving.

De vraag naar de grondslagen zoals VAN DEN BERG die stelt in Metabletica en in Het menselijk lichaam, deel 1, is de vraag naar de wijze van leven en denken of naar het levenspatroon. VAN DEN BERG erkent echter dat deze opvatting over de grondslagen de metableticus voor ernstige moeilijkheden plaatst (2). Het levenspatroon is immers in de regel vaag, en daarmee ook weinig of zelfs in het geheel niet toegankelijk. De verklaring voor een meestal nauwkeurig aanwijsbare verandering zou dus moeten gezocht worden in het vage en weinig afgelijnde levenspatroon, dat bovendien nog moeilijk te lokaliseren is in de tijd. Dit is duidelijk "een netelige en hachelijke" verklaringswijze. De geschiedschrijving biedt hier weinig hulp : het kost enorm veel tijd en moeite, zo getuigt VAN DEN BERG, om tussen de massa's historische studies die te ontdekken die zich met de verschuivingen in het levenspatroon bezighouden. Hiervoor is een eenvoudige reden aanwijsbaar :

---

(1) ML 2, p. 122 en 266.

(2) Zie hierover ML 1, p. 154-155.

"Niets is zo moeilijk als deze veranderingen op te sporen en vast te leggen" (1).

Als leer der grondslagen wordt de metabletica hier voor zeer reële moeilijkheden geplaatst. Deze moeilijkheden stellen zich pas geheel scherp vanuit het besef dat VAN DEN BERG in deze periode de verandering vooral door directe verbanden wil verklaren. Dit levert het probleem op dat de metableticus reeds de grondslagen (het verschuivend levenspatroon) enigszins dient te kennen wil hij het 'voorval' dat de verandering concretiseert, kunnen opsporen.

"Het voorval is pas voorval als men van de verschuiving weet, het valt anders niet op, of wordt, indien het wel opvalt, van te veel of te weinig gewicht geacht." (2)

M.a.w. men zit in een cirkel die men moeilijk kan doorbreken, en men dient te vermijden dat als uitgangspunt voor onderzoek een voorval wordt gekozen waaraan men een valse betekenis hecht (3). VAN DEN BERG neemt daarom zijn toevlucht tot een ondubbelzinnig betekenisvol feit, dat onmiskenbaar van een verandering getuigt. Zulk feit wordt door VAN DEN BERG aangeduid als het 'voorval', later (in 1968) omschreven als 'het unieke voorval'.

Door het uitgangspunt van het onderzoek te leggen in een 'voorval' waarvan de draagwijdte door de geschiedenis erkend wordt, wordt wèl de cirkel doorbroken, maar niet het probleem opgelost hoe het levenspatroon toegankelijk kan worden gemaakt. De oplossing hiervoor zal slechts gegeven zijn als, ten eerste, de grondslagen geconcretiseerd worden als de aard van de materie in haar eerste structuur, en ten tweede, als kan worden gezocht naar gelijktijdige 'voorvallen' die een eenheid vormen. Bij de interpretatie van deze eenheid zijn dan wel de grondslagen (theoretisch) voorondersteld, doch men dient ze niet inhoudelijk te kennen alvorens de verschil-

---

(1) ML 1, p. 155.

(2) ML 1, p. 155.

(3) Cfr. ook J.A.S. VAN SPAENDONCK, Een analyse van de metabletische methode. Gedrag, tijdschrift voor psychologie, 1974, 2, p. 120.

lende voorvallen kunnen worden opgespaard. Vanuit de problemen die VAN DEN BERG in het eerste deel van Het menselijk lichaam aan de orde stelde, dwingt zich dus een nieuwe inhoudelijke definiëring van de grondslagen op, alsook een nieuw principe om deze grondslagen op te sporen. Het hoeft dan ook niet te verwonderen dat in het tweede deel van Het menselijk lichaam een wending merkbaar is.

2. Wending.

Het is in de introductie van het medium-begrip dat deze wending een concrete gestalte aanneemt. Als gemeenschappelijke grond voor de extravagante feiten herbergt het medium de "onopvallende" (1) en "onuitgesproken" (2) veranderingen. Net als later in Gedane zaken vinden we hier reeds de opvatting dat de manifeste veranderingen zich met nadruk melden, in tegenstelling tot de (verborgen) grondslagen, die eerder onnadrukkelijk blijven (3).

De medium-gedachte lijkt ons dan ook vooral van belang als grond van het principe dat verschillende gelijktijdige ontdekkingen en vernieuwingen een gemeenschappelijke grond hebben. Door het invoeren van de indirecte verbanden wordt de weg geopend om de grondslagen te begrijpen in en door de omschrijving van een metabletische eenheid. Deze weg bleef gesloten zolang VAN DEN BERG vooral directe verbanden hanteerde.

Het probleem dat zich echter in het tweede deel van Het menselijk lichaam blijft stellen, is hoe de verandering in het medium kan geconcretiseerd worden. Het medium betreft immers de concrete, dagelijkse levensstijl, die als dusdanig ontoegankelijk en nauwelijks mee te delen is (4). Het invoeren van een nieuw causaliteitsprincipe, door PARABIRSING in het licht gesteld, gaat dus niet direct gepaard met een nieuwe inhoudelijke omschrijving van de grondslagen.

---

(1) ML 2, p. 122.

(2) ML 2, p. 266.

(3) GZ, p. 7-8. Cfr. supra, p. 157-158.

(4) ML 2, p. 122 en 266. Cfr. supra, p. 207-208.

Toch zijn er in dezelfde studie gedachten aanwijsbaar die o.i. een belangrijke stap vormen in de richting van een tweede, meer concrete omschrijving van de grondslagen. Het is nl. opvallend dat VAN DEN BERG in het tweede deel van Het menselijk lichaam de verandering van het lichaam voortdurend beschrijft in relatie tot de verandering van de dingen en de materie. Zou het zonder betekenis zijn dat VAN DEN BERG een studie over de veranderlijkheid van het lichaam aanvat met beschouwingen over de elementen, en hierin de relatie met de aarde centraal stelt (1)? Dit betekent niet dat VAN DEN BERG de veranderende materie expliciet als grondslag van alle verandering aanduidt; wel geeft hij de verandering van het lichaam voortdurend gestalte vanuit de verandering van de menselijke omgang met de stof. Dat hierin het tweede deel grondig en manifest verschilt van het eerste deel, lijkt ons van belang. Toch is het o.i. niet opportuun deze wending in verband te brengen met het invoeren van de indirecte causaliteit of de medium-gedachte. We zouden slechts van een verband kunnen spreken indien VAN DEN BERG het medium inhoudelijk had geconcretiseerd als de relatie tussen mens en stof. Aldus kunnen we concluderen dat in Het menselijk lichaam, deel 2, de metabletica zich als leer der grondslagen geenszins eenduidig presenteert: enerzijds is er sprake van het levenspatroon als grond van de verandering, anderzijds is er een opvallende tendens de verandering met de veranderende materie in verband te brengen.

Dat deze laatste tendens echter niet zonder betekenis is voor het metabletisch onderzoek dat nog zal volgen, bewijst ons Leven in meervoud. Dit is als volgt te verduidelijken. Het fenomeen van het 'leven in meervoud' werd reeds in Metabletica omschreven als de stoornis niet aan zichzelf identiek te kunnen zijn in verschillende situaties (2). Als oorzaak voor het ontstaan van dit fenomeen werd de anomische ontregeling der samenleving aangewezen. Ook in Leven in

---

(1) ML 2, p. 21-28.

(2) M, p. 182.

meervoud zocht VAN DEN BERG naar grondslagen van dit fenomeen (1). Opvallend is echter dat hij het niet laat bij een maatschappelijke verklaring, zoals dat in Metabletica nog het geval was. De anomie wordt nl. zelf naar haar grondslagen onderzocht (2). Het blijkt dan dat de anomie, als ontregeling der maatschappelijke banden, ontstond toen de band met de materie werd losgelaten. Het is deze band die ons bestaan samenhoudt. Aldus ligt een "verandering in de wederzijdse aanraking van hand en stof" (3) aan het meervoudige leven ten grondslag. VAN DEN BERG wenst de relatie tot de stof echter ruimer te bestuderen dan in Leven in meervoud mogelijk is. Hij is dan ook verplicht afscheid te nemen van de "wezenlijke vraag" naar de grondslagen, maar spreekt tegelijk de belofte uit ze terug op te nemen in een nog te schrijven "matabletica van de stof" (4). In Metabletica van de materie wordt inderdaad getoond hoe het leven in meervoud gegrond is in "de nieuwe materialiteit" in de achttiende eeuw.

Aldus komt in Leven in meervoud de visie naar voor die VAN DEN BERG later in Godane zaken meer expliciet zal omschrijven, nl. dat de ^{van de materie aan alle verandering,} verandering ^{ook de maatschappelijke,} ook de maatschappelijke, ten grondslag ligt. Vanaf 1963 is VAN DEN BERG ervan overtuigd dat de grondslagen de aard van de band met de materie betreffen, ook al moet hij het onderzoek naar deze aard voorlopig nog uitstellen.

+

+

+

Resumeren we kort het voorgaande. In Leven in meervoud en in Het menselijk lichaam, deel 2, voltrekt zich een dubbele wending die i.v.m. de leer der grondslagen van belang is. Vooreerst wordt samenhangend met het principe van indirecte verbanden, de visie ingevoerd dat diverse initiatie-

---

(1) De vraag naar de grondslagen wordt gesteld op p. 111.

(2) LIM, p. 122 e.v.

(3) LIM, p. 195.

(4) LIM, p. 195-196.

ven een gemeenschappelijke grond hebben en een eenheid vormen, en ten tweede ontstaat de opvatting dat deze grond moet worden gezocht in de aard van de band met de materie. Het is zonder meer opvallend dat in beide werken de relatie met de elementen, in het bijzonder met de stof, naar voor wordt geschoven als de meest oorspronkelijke band van ons bestaan. Pas in Metabletica van de materie, waarin deze band nader wordt onderzocht, zal zich de relevantie van deze visie manifesteren.

Op te merken valt dat deze wending zich geheel voltrekt op het vlak van het concrete onderzoek zelf, en in feite ook slechts uit dat onderzoek kan worden afgeleid. VAN DEN BERG poneert niet zonder meer en in abstracto een theorie over de grondslagen, maar geeft veeleer op het niveau van de concrete toepassing gestalte aan de hier beschreven visies (1). Vooral in Leven in meervoud is duidelijk merkbaar hoe de nieuwe omschrijving van de grondslagen zich geheel opdringt vanuit het verloop en de bevindingen van het onderzoek zelf. De studies waarin de aldus verworven "stilzwijgende kennis" (KUHN) meer expliciet kan worden gesteld, liggen echter niet ver meer af.

3. De tweede omschrijving.

In het perspectief van de hierboven beschreven wending lijkt het ons betekenisvol dat VAN DEN BERG, alvorens een volgende metabletische studie aan te vatten, in De dingen de gelegenheid neemt een aantal principiële overwegingen uit te schrijven. De dingen is hiermee niet uitgegroeid tot een theoretische studie, maar los van de context van het onderzoek als dusdanig, en vanuit de bezinning over een aantal zeer concrete situaties, geeft VAN DEN BERG toch een paar fundamentele gedachten te kennen. Belangrijk voor ons onderzoek hier is de innovatie van de eerste structuur als de onafgeleide structuur die de oorspronkelijke veranderingen in ons bestaan herbergt. Dit voert tot de visie dat het meest 'elementaire' in ons bestaan, d.i. de materie in haar eerste structuur, de grond is van alle veranderingen. Van deze visie

---

(1) Cfr. supra, p. 13.

getuigt zeer duidelijk het derde hoofdstuk van De dingen, waarin VAN DEN BERG enkele voorlopige perspectieven uitwerkt voor een "metabletica van de stof", om alzo te tonen dat veranderingen in uiteenlopende domeinen als wiskunde, spiritualiteit en architectuur gedragen worden door veranderingen in de stof (1). Opzet van Metabletica van de materie is dan ook een onderzoek naar de "aard" van de veranderende grond, dat is de stof zelf van de dingen", die de "geaccidenteerde geschiedenis" van de genoemde domeinen draagt (2). Zeer expliciet wordt de materie als grond van de verandering aangeduid, als VAN DEN BERG de materie beschrijft als ons primordium (3). Het is pas wanneer dit primordium verandert, dat "aan de basis van mens en wereld wordt getornd" (4). Aldus komt VAN DEN BERG tot de tweede omschrijving van de grondslagen, zoals we die ook in ons vorig hoofdstuk uitvoerig hebben toegelicht (5).

In het beginsel der gelijktijdigheid, vanaf 1968 eveneens expliciet aanwezig, wordt het principe der indirecte causaliteit in zijn consequenties doorgevoerd. Uitgaande van een onmiskenbaar uniek voorval kan gezocht worden naar diverse gelijktijdige voorvallen. Kan worden gezegd hoe deze voorvallen een eenheid vormen, dan is tevens de aard van de dragende gemeenschappelijke grond gearticuleerd.

4. Interpretatie.

Het overzicht dat we hier gegeven hebben kan ten onrechte suggereren dat VAN DEN BERG in zijn oeuvre twee totaal geïsoleerde omschrijvingen van de grondslagen voorstaat. In wezen is dit niet zo, maar is de tweede omschrijving een concretisatie van de eerste. De levenswijze of het levenspatroon zijn in hun concrete, destijdsse gestalte niet toegankelijk en nauwelijks mee te delen. Bovendien stelt zich nog het probleem welke aspecten van het levenspatroon essen-

---

(1) DD, p. 67.

(2) MM, p. 12.

(3) MM, p. 386; GZ, p. 350-352.

(4) GZ, p. 352.

(5) Cfr. supra, p. 155-158.

tieel zijn, en als fundamentele grond van de verandering kunnen gelden. M.a.w. : het is niet duidelijk naar welke specifieke gronden het onderzoek *speurt*. Pas wanneer in en door het onderzoek zelf, de band met de stof, d.i. de aard van de materie in haar eerste structuur, zich als fundamenteel opdringt, is een visie voorhanden die toelaat het levenspatroon te concretiseren. De band met de materie staat geenszins los van het levenspatroon, maar vormt de meest elementaire grondstructuur van dit levenspatroon. De aard van deze band is bepalend voor alle andere relaties. In plaats van te zoeken naar de aard van een nauwelijks toegankelijk levenspatroon, kan het onderzoek gericht worden naar de aard van de veranderende materie. Dit is een specifiek en omlijdnd onderzoeksobject, veel minder vaag, en dus ook meer toegankelijk dan het levenspatroon. De aard van de materie krijgt nl. een concrete gestalte in de dingen in hun eerste (1) en hun tweede structuur (2). We hebben in ons vorig hoofdstuk toegelicht op welke gronden de geschiedende werkelijkheid voor de metableticus toegankelijk is.

Toch is het niet toevallig dat juist de band met de materie zich als fundamenteel manifesteert in het onderzoek en aldus het levenspatroon kan concretiseren. De visie dat de veranderende materie alle veranderingen draagt sluit nl. goed aan bij de psychologie van VAN DEN BERG zoals we die in ons derde hoofdstuk hebben leren kennen, en die als een impliciet denkkader het onderzoek mee gestalte geeft (3). De materie is nl. 'het oorspronkelijke andere' dat ons bestaan inhoud geeft en veranderlijk maakt (4). De tweede omschrijving van de grondslagen drong zich dus vanuit de concrete toepassingen op als een explicitatie van voeropstellingen die het onderzoek mee leiden.

Vraag is nog hoe de wending in de metabletica als leer der

---

(1) Cfr. supra, "De dingen van de kunst", p. 159-162.

(2) Cfr. supra, "De dingen van de wetenschap", p. 164-168.

(3) Zie hierover ook ons laatste hoofdstuk.

(4) Cfr. supra, p. 158.

grondslagen, zich meer fundamenteel laat begrijpen, en wat ze betekent voor de aard van het metabletisch denken. Om deze vraag te beantwoorden zullen we moeten nagaan welke consequenties beide omschrijvingen hebben i.v.m. de wijze waarop de veranderingen begrepen worden. In het eerste deel van Het menselijk lichaam vinden we een tekst die bijzonder relevant is m.b.t. de eerste omschrijving.

"Elke tijd bezit zijn waarheid. Beter : elke tijd bezit een bepaald levenspatroon en een schema van inzicht dat tot zien en begrijpen van bepaalde voorvallen en verbanden uitnodigt, en dat tegelijk de toegang verspert tot het zien en begrijpen van andere voorvallen en andere verbanden, voorvallen en verbanden die in het inzicht niet passen - doch die even reëel zijn, even waar. Even passend, echter in een andere tijd." (1)

Het levenspatroon of schema van inzicht waarover deze tekst spreekt, kan beschouwd worden als een "Einstellung" die eigen is aan een bepaalde fase in de geschiedenis, en van waaruit de dingen op een bepaalde wijze gezien worden (2). Deze visie kan echter gemakkelijk aanleiding geven tot de interpretatie dat doorheen de geschiedenis slechts de "Einstellungen" veranderen, maar niet de werkelijkheid zelf. Zoals M. TRIEST terecht opmerkt heeft VAN DEN BERG zijn werken geleidelijk uitgezuiverd van teksten die een subjectivistische interpretatie van de verandering toelaten. Bovengeciteerde tekst kan inderdaad suggereren dat de historische relativiteit van de waarheid kan worden herleid tot een subjectieve instelling van het subject. Door de materie in haar eerste structuur als grond van alle verandering aan te duiden, krijgt de verandering en de historische relativiteit der waarheid grond van werkelijkheid (4). De verschuiving in de leer der grondslagen impliceert in wezen een grotere nadruk op het werkelijkheidskarakter der verandering. Het belang van De dingen kan in dit perspectief moeilijk onderschat worden. Door de introductie van de eer-

---

(1) HL 1, p. 175.

(2) W. LUYPEN, Nieuwe inleiding tot de existentiële fenomenologie, p. 173-174.

(3) M. TRIEST, De metabletische methode van J.H. VAN DEN BERG, p. 31 e.v.

(4) Cfr. onze paragraaf over de "historische relativiteit van werkelijkheid en waarheid" in art. 4 van het vierde hoofdstuk.

ste structuur der werkelijkheid, kan de verandering niet langer gezien worden als een opvatting of een illusie van het subject, maar betreft ze een eigenschap van de dingen zelf. In Metabletica van de materie wordt deze visie ge-expliciteerd in de beginselen der werkelijkheid en veranderlijkheid. Het werkelijkheidskarakter der verandering komt in de eerste werken (vooral Metabletica en Het menselijk lichaam, deel 1) veel minder tot uiting, doordat de verandering daar gegrond wordt in de wijze van leven en denken, en aldus meer verbonden is met een "Einstellung" dan met de werkelijkheid. De wending in de leer der grondslagen moet dus begrepen worden als een meer uitgesproken oriëntatie van de metabletica in de richting van een leer der veranderende werkelijkheid.

Hier wordt ook duidelijk waarom de visie van PARAPHRASIS de verschuiving in het metabletisch denken niet geheel inzichtelijk kan maken. Het gaat o.i. niet louter om een verandering in de causaliteitsgedachte, d.w.z. een overgang van directe naar indirecte verbanden. Het is pas wanneer duidelijk wordt dat deze indirecte verbanden gegrond zijn in de materie in haar eerste structuur, dat de leer der grondslagen een nieuwe gedaante kan aannemen. Wil men begripen hoe de metabletica zich ontwikkeld heeft ^{van een dia-} ~~van een~~ ^{een diachrone leer} diachrone metabletica dan zal men hierin de wending in de leer der grondslagen moeten betrekken. Voorbereid in Het menselijk lichaam, deel 2, en in Leven in meervoud, alsook door de principiële overwegingen in De dingen, is deze wending voltooid in Metabletica van de materie. Het is dan ook betekenisvol dat in dit werk de zes beginselen omschreven worden die ons hebben toegelaten de metabletica als leer der grondslagen gestalte te geven. Het is bovendien betekenisvol dat de resultaten van het metabletisch onderzoek zich vanaf 1968 aandienen als echte "navolgenswaardige voorbeelden" (KUHN). In onze volgende paragraaf zullen we de betekenis van de hier beschreven wending doortrekken naar het vlak van het onderzoek.

§ 4. 'Navolgenswaardige voorbeelden' in de metabletica.

1. De betekenis van de beginselen.

De metabletische methode ligt klaarblijkelijk niet voor de hand : was dit wel het geval, dan zou ze reeds eerder nauwkeurig omschreven zijn. Een analyse van de metabletische studies leert ons dat ook voor VAN DEN BERG zelf deze methode niet meteen zo vanzelfsprekend was. Als hij in 1968 schrijft dat hij de methode in zes beginselen reeds 'beproefde' in Metabletica (1), dan lijkt ons deze opmerking geenszins erg nauwkeurig. Een systematische toepassing van het beginsel der gelijktijdigheid bijvoorbeeld was in 1956 nog niet mogelijk : het beginsel zelf ontbreekt nog. In het eerste deel van Het menselijk lichaam signaleerde VAN DEN BERG overigens ernstige moeilijkheden, waaruit hij zich weliswaar voorlopig redde met de uitvoering van het significante en betekenisvolle 'voorval', maar die pas geheel tot een oplossing zullen komen als later de mogelijkheid ontstaat systematisch het beginsel der gelijktijdigheid toe te passen.(2). Het medium-begrip en de indirecte verbanden zijn een stap in deze richting, doch het feit dat dit begrip later niet meer ter sprake komt wijst erop dat VAN DEN BERG in deze periode nog zoekende is. Pas in 1968 zal hierin verandering komen.

Na Leven in meervoud en De dingen kan VAN DEN BERG Metabletica van de materie aanvatten met een duidelijke opvatting over de grondslagen voor ogen. Het onderzoek kan vanuit deze opvattingen duidelijker georiënteerd worden. Bovendien worden in 1968 de zes beginselen geformuleerd, die echter eerder expliciteren wat het metabletisch onderzoek aan noodzakelijke vooropstellingen inhoudt, dan dat ze preciseren hoe in het onderzoek de diverse problemen kunnen worden opgelost. VAN SPAENDONCK betwijfelt terecht of dit wel een echte methode inhoudt (3). Nochtans kan ook niet ontkend

(1) MM, p. 12.

(2) Cfr. supra, p. 225.

(3) J.A.S. VAN SPAENDONCK, Een analyse van de metabletische methode. Gedrag, tijdschrift voor psychologie, 1974, 2, p. 115

worden dat samenhangen met het formuleren van de zes beginselen, het onderzoek een meer systematische vorm heeft aangenomen. Met de beginselen wordt het denkkader omschreven waarbinnen het onderzoek zich zal voltrekken. Uit voorgaande onderzoeken hebben zich duidelijk een aantal principes gekristalliseerd die in hun samenhang het onderzoek heroriënteren. De drie praktische beginselen bevatten weliswaar geen concrete regels voor het onderzoek (althans niet direct), maar omschrijven wel de grote principes van dit onderzoek : het opsporen van gelijktijdige unieke voorvallen die in hun significantie beklemtoond werden. De toepassing van die principes moet toelaten meer concrete regels te vinden.

VAN DEN BERG werkt vanaf 1968 met een zekere vanzelfsprekendheid die in zijn vorige studies niet te vinden is, en dit bewijst dat hij een veilige vorm voor zijn onderzoek heeft gevonden. We willen in deze paragraaf illustreren hoe deze vaste vorm concreet gestalte heeft aangenomen in de recente metabletische studies, en de betekenis ervan voor verder onderzoek aanduiden.

2. De keuze van diachrone reeksen.

Bij het zoeken naar gelijktijdige voorvallen is alles welkom, ook de voorvallen die met het uitgangsvoorval geen verwantschap vertonen. In principe mag het zelfs geen bezwaar heten dat men op deze wijze in het oeverloze dreigt terecht te komen (1). Het is echter mogelijk dit te vermijden, door de voorvallen te beperken tot bepaalde domeinen van de Westerse cultuur. Deze domeinen worden beschouwd in hun diachronie, en er wordt onderzocht in welke mate de geschiedenissen van deze domeinen in hun belangrijke veranderingen parallel lopen. Metabletica van de materie biedt het eerste voorbeeld van deze werkwijze. De voorvallen die VAN DEN BERG hier bespreekt betreffen de geschiedenis van de wis- en natuurkunde, de spiritualiteit en de kerkbouwstijl.

In zijn onderzoek vertrekt VAN DEN BERG van de initiatieven in de kerkbouwstijl. Dit is een vast uitgangspunt : de data van deze initiatieven zijn goed gekend en algemeen erkend. Ze zijn niet de

vinding van VAN DEN BERG en hun belang staat buiten verdenking (1). Met de data van de vernieuwingen in de kerkbouwstijl voor ogen kan VAN DEN BERG nagaan wat omstreeks en liever nog gelijktijdig met deze data plaatsvond in de geschiedenis van enerzijds de spiritualiteit, en anderzijds van de natuurwetenschappen en de wiskunde. Het is hierbij met nadruk niet de bedoeling een volledig overzicht van deze geschiedenissen te geven.

"Kunnen belangrijke, waarschijnlijk zeer belangrijke gebeurtenissen in of bij genoemde jaren worden aangewezen (...) dan acht ik mijn taak voltooid - zonder daarmee te willen zeggen, dat hier meer kan worden aangewezen (...) dat eveneens geordend zou moeten worden. (...) Ik ben mij er, met andere woorden, van bewust, een schema te geven." (2)

Het resultaat van dit onderzoek vinden we schematisch samengevat in de bespreking van Metabletica van de materie door M. JACOBS (3). Dit schema illustreert treffend de systematische aanpak van het onderzoek (zie illustratie 5) (4). Voorlopig willen we onze aandacht nog even gaande houden bij de procedure. Het essentiële criterium dat de metabletica zich stelt is dat van de diachrone reeks die als uitgangspunt fungeert "een algemeen aanvaarde indeling" bestaat (5). Zo zijn de geschiedenissen van de spiritualiteit en van de wis- en natuurkunde bij gebrek aan zulke algemeen erkende periodisering, als uitgangseries ongeschikt. VAN DEN BERG gebruikt ze als 'vergelijkingsreeksen'.

Dit gebrek aan een strikte periodisering maakte deze procedure toch nog kwetsbaar voor kritiek. Men kan immers opmerken dat in de geschiedenis van de spiritualiteit en van de natuur-

(1) MM, p. 203-204.

(2) MM, p. 204.

(3) M. JACOBS, Metabletica van de materie. Over kerkgebouwen, kloosterorden, meetkunde en minirokken. Intermediair, 1969, 5, nr. 8, p. 8.

(4) M. JACOBS neemt de gebeurtenissen omstreeks 1950 niet op als een aparte breuk, wellicht omdat de beschouwingen van VAN DEN BERG hieromtrent nog te hypothetisch zijn. Deze voorvallen waren in 1968 immers nog vrij recent, en dit geeft elke uitspraak over de betekenis ervan een voorlopig karakter. "De beoordeling van de eigen stijl is een hachelijke zaak." (MM, p. 350).

(5) MM, p. 204.

wetenschappen zoveel is voorgevallen dat het voor de hand ligt dat rondom de uitgangsdatta een voorval van enige betekenis te vinden is (1). Nochtans heeft VAN DEN BERG vertrouwen in deze methode. Hij is ervan overtuigd dat de gevonden samenhang tussen de diachrone reeksen, d.w.z. de identiteit van hun periodisering, zal blijven bestaan bij een Bijnere onderscheiding :

"Ik nodig ieder die wil gaarne uit de detaillering, voor welke periode ook, te realiseren. (2)

VAN DEN BERG is er n.a.w. van overtuigd dat het resultaat van zijn onderzoek de toets van de kritiek kan doorstaan (3). Deze zelfzekerheid komt ook tot uiting als hij schrijft dat de gevonden overeenkomst in de periodisering metabletisch "vrijwel noodzakelijk" moet heten (4). De theoretische opvattingen over wat verandering is, geven VAN DEN BERG de garantie dat t zijn onderzoek legitieme resultaten oplevert :

"Met de beginselen van veranderlijkheid en van werkelijkheid is het verband tussen het gelijktijdige haast zeker." (5)

Hier openbaart zich de betekenis van de beginselen van de methode voor het onderzoek. De kern van de vaste en systematische vorm die het onderzoek sinds 1968 heeft aangenomen is dan ook gelegen in de consequente toepassing van het beginsel der gelijktijdigheid. In De reflex krijgt dit systeem zijn meest pregnante gestalte, ook al omdat hier kan gewezen worden op coïncidenties tussen twee diachrone reeksen waarvan de periodisering buiten verdenking staat (6). Het overzicht dat VAN DEN BERG zelf geeft van dit onderzoek illustreert dit zonder veel commentaar (illustratie 6).

-----

(1) Stoutmoedig schrijft P. GRIJS in zijn kritiek : "Ik neem graag op mij om, tegen voldoende betaling, voor ieder van de afgelopen 2000 jaartallen te bewijzen dat het een omslagjaar was in de ontwikkeling van wat dan ook." P. GRIJS, Parallellen smijden geen hout. Algemeen Handelsblad, 11 januari 1969. Cit. in : S. PARABIRSING, De metabletische methode, p. 212.

(2) MM, p. 279.

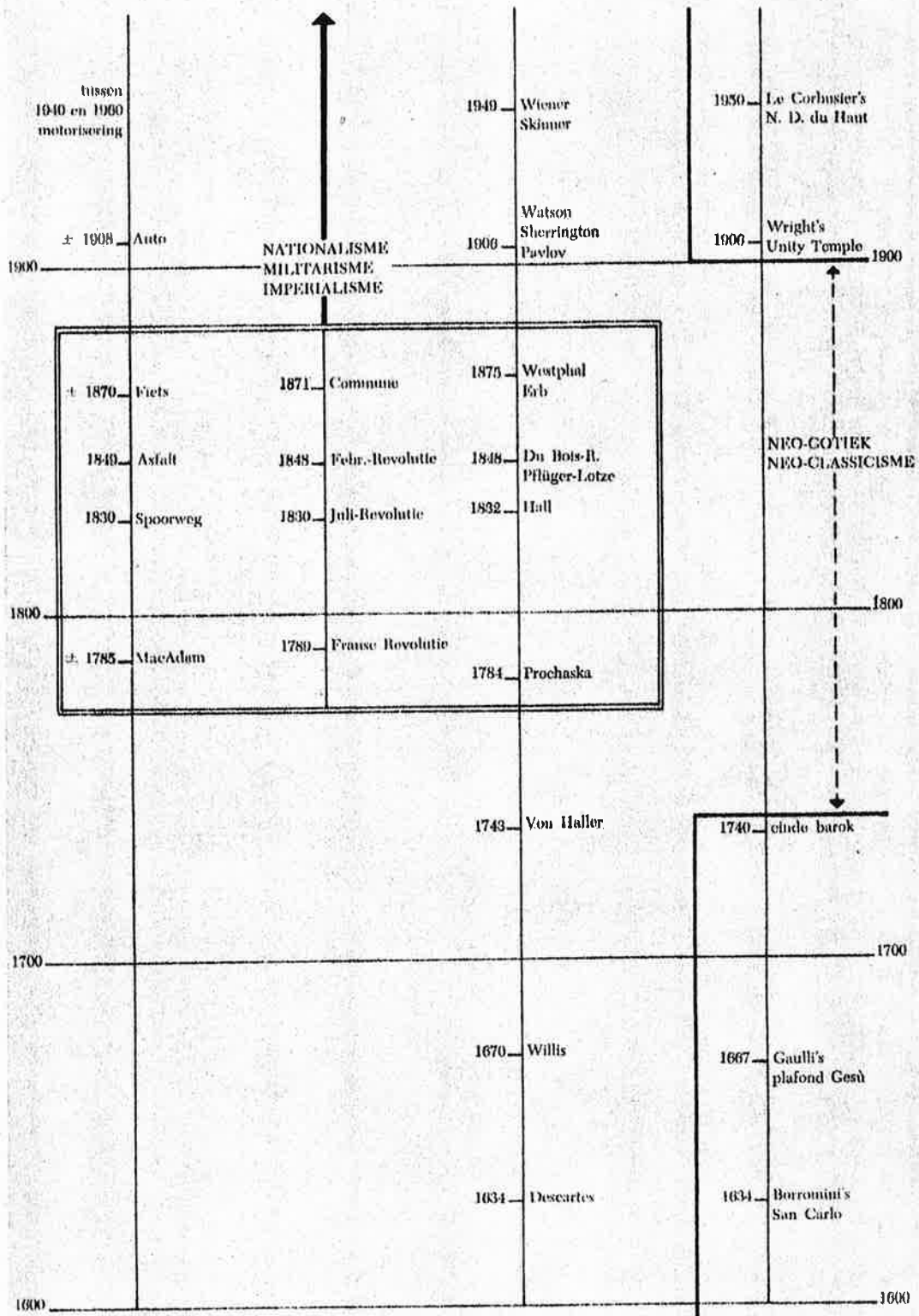
(3) Of dit werkelijk ook zo is willen we hier in het midden laten.

(4) MM, p. 279.

(5) MM; p. 122.

(6) Deze reeksen zijn de reflexgeschiedenis en de geschiedenis van de grote revoluties in Frankrijk, cfr. DR, p. 91.

Illustratie 6.

Tijdstafel van De reflex (Zie De reflex, p. 166)

3. De beperking tot items.

In Gedane zaken wordt door VAN DEN BERG een andere werkwijze gevolgd dan in De reflex en Metabletica van de materie. Dit hangt nauw samen met het ander opzet van deze studie. In Gedane zaken bespreekt VAN DEN BERG twee omwentelingen in de Westerse geschiedenis en duidt er telkens de vroege en de late gevolgen van aan. Aldus komen zes breukpunten ter sprake. Het is hier duidelijk de bedoeling de breuken zo ruim mogelijk te omschrijven, wat impliceert dat bij de toepassing van het beginsel der gelijktijdigheid meer wordt aangeleund bij het principe "alles is welkom", dan bij de keuze van diachrone reeksen.

Om echter niet in het overloze te belanden beperkt VAN DEN BERG zijn onderzoek tot bepaalde 'items' (bijvoorbeeld continuïteit - discontinuïteit) die dan bij de verschillende breuken naar hun aard worden onderzocht. De keuze van deze items is uiteraard niet willekeurig. Gedane zaken is nl. geschreven vanuit het opzet een aantal maatschappelijke gebeurtenissen van de laatste jaren begrijpelijk te maken (1). Zonder twijfel staat de keuze van de items in functie van dit opzet.

4. Voorbeelden en regels.

Nu getoond is op welke wijze het metabletisch onderzoek sinds 1968 gestalte heeft gekregen kan ook de essentie van de systematiek die erin vervat ligt verwoord worden. Metabletisch onderzoek bestaat in het opsporen van breuken op verschillende data in de geschiedenis en dit m.b.t. ofwel telkens dezelfde diachrone reeksen, ofwel m.b.t. telkens dezelfde items.

Nochtans is het niet zo dat deze systematische aanpak concrete regels impliceert die de verschillende stappen in het metabletisch onderzoek expliciet bepalen. Licht de wijze waarop het beginsel der gelijktijdigheid moet worden toegepast nog enigszins voor de hand, bij het beginsel van de beklemtoning en van het unieke voorval is dat niet het geval. Het beginsel van de beklemtoning geeft nl. niet aan met welke criteria het voorval moet worden geïnterpreteerd. Van deze interpretatie is nochtans veel afhankelijk in het metabletisch onderzoek. Vooreerst wordt het al of niet 'unieke' karakter erdoor bepaald. Dit stelt dus de vraag naar criteria om de significante

(1) GZ, p. 8.

van de niet-significante voorvallen te onderscheiden. Bovendien is bij de beklemtoning het gevaar van het 'hineiniinterpretieren' niet denkbeeldig. In Metabletica schrijft VAN DEN BERG dat wie door een hypothese beheerst is, er ook steeds de bewijzen zal voor vinden (1). Dit is ook van toepassing op het beginsel der beklemtoning (2). Bij de uiteenzetting van dit beginsel zegt VAN DEN BERG trouwens zelf dat dergelijke fouten moeten vermeden worden. De vraag is echter of het voldoende is zich hier a priori rekenschap van te geven, zonder dat nader wordt gepreciseerd hoe men zich tegen deze fouten kan wapenen.

Het belang van expliciete criteria die het interpreteren normeren, manifesteert zich pas ten volle als we beseffen dat niet alleen de voorvallen naar hun 'laatste inhoud' moeten geïnterpreteerd worden, maar ook ^{de} samenhang tussen de voorvallen. Het is bovendien vanuit deze samenhang dat conclusies i.v.m. de grondslagen worden getrokken. Wel is bij deze interpretatie - we zullen dit nog zien in ons zesde hoofdstuk - een psychologisch denkkader voorhanden, maar de vraag stelt zich hoe dit denkkader zich in een methode zal laten vertalen.

Op het vlak van de hermeneutiek dringt zich dus binnen de metabletica ongetwijfeld de noodzaak op om het metabletisch denkmodel van preciese regels te voorzien. Zoals we stelden in ons eerste hoofdstuk (3) zal i.v.m. het doorbreken van het wetenschappelijk isolement veel afhangen van de bereidheid en de mogelijkheid van de metabletica om deze regels te formuleren. Op deze wijze zou de metabletica ook toegankelijker kunnen worden voor andere onderzoekers. Wanneer bovendien deze onderzoekers vertrouwd zijn met de geschiedenis van hun vak, en deze kennis in de metabletica willen opnemen, kan zich rond de metabletica een wetenschappelijke gemeenschap vormen.

Voorlopig levert het metabletisch onderzoek vooral 'navolgenswaardige voorbeelden' die gegrond zijn in goeddeels 'stilzwijgende kennis'. Vooral Metabletica van de materie en De reflex vormen in

(1) H, p. 71.

(2) S. PARABIRING, De metabletische methode, p. 150.

(3) Cfr. supra, p. 18 en 21.

hun systematiek werkelijk 'modellen' van onderzoek (1). Dat ook in deze gedaante reeds de metabletica uitgangspunt kan zijn voor verder onderzoek bewijst ons treffend de botanicus M. JACOBS. Uitgaande van de grote metabletische momenten die in de metabletische studies werden ontworpen, heeft M. JACOBS de geschiedenis van de botanie onderzocht (2). De synchronieën zijn volgens hem zo treffend dat toeval uitgesloten is. Laat de geschiedenis van de plantkunde zich niet op zichzelf begrijpen, het metabletisch onderzoek naar de samenhang met andere domeinen, maakt deze geschiedenis wel inzichtelijk. Het geeft antwoord op de vraag waarom de voorvallen net zo, en in die volgorde uitvielen. Het is omdat de metabletica voert tot een nieuw inzicht in de geschiedenis, en leidt tot de oplossing van erkende vraagstukken dat M. JACOBS de metabletica "wetenschappelijk legitimen" wil noemen (3). Verder onderzoek kan dit oordeel bevestigen of tegenspreken.

-
- (1) De eerste metabletische studies veel minder. Ze laten zich ook niet in een schema onderbrengen zoals dat bij Metabletica van de materie en De reflex mogelijk is.
- (2) Het resultaat van dit onderzoek is voorlopig en met het oog op een publikatie hierover opgenomen in het artikel : Metabletica, televisie, botanie en belletrise. Streven, 1976, 29, p. 614-615.
- (3) M. JACOBS, o.c. , p. 616.